

To Cite This Article: Turgay, O. ve Altuncu, D. (2023). Cultural Adaptation of Public Interiors: The Pictogram Illusion. *Journal of Interior Design and Academy*, 3(1), 50-76.

DOI: 10.53463/inda.20230189

Submitted: 15/04/2023

Revised: 22/05/2023

Accepted: 29/05/2023

CULTURAL ADAPTATION OF PUBLIC INTERIORS: THE PICTOGRAM ILLUSION

Kamusal İç Mekanların Kültürel Adaptasyonu: Piktogram İllüzyonu

Orkunt TURGAY¹, Damla ALTUNCU²

Öz

Toplumsal değerlerin kültürel aktarımında araç olarak kullanıldığı varsayımına göre kültürün ve toplumun birbirlerine içkin oldukları söylenebilir. Emperyalist düşünceye göre çoğul kültürlerin entegrasyonu için ortak kültürel değerlerin kullanıldığı sözlü iletişim yerine tek tip sözsüz iletişim araçları önerilmektedir. Bu bağlamda tek tipleştirmenin sorgulandığı çalışmada kamusal alanda sözsüz iletişim araçlarından biri olan piktogramlar araştırma nesnesi olarak seçilmiştir. Sözsüz iletişimde evrensellik mümkün değildir varsayımından hareketle araştırmanın amacı kültürel adaptasyon uygulamalarının piktogram örnekleri üzerinden incelenmesidir. Araştırmanın hipotezi, ‘kültürel adaptasyon için geliştirilmiş piktogramlar, herkes için aynı kültürel kod ve mesajları içermediğinden göstergebilimsel olarak yerel toplumsal kimliği ifade etmeye devam eder’ olarak belirlenmiştir. Araştırmanın kapsamı kamusal mekândaki piktogramlar ve gelişmişlik düzeylerine göre ülkelerin kültürel özellikleriyle sınırlandırılmıştır. Araştırma sonucunda sözsüz iletişimde kullanılan piktogramların kültürel olarak homojen araçlar olmadıkları anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kültürel adaptasyon, kamusal iç mekanlar, piktogramlar, sözsüz iletişim, mekânsal iletişim

Abstract

According to the assumption that social values are used as a tool in cultural transmission, it can be said that culture and society are immanent to each other. According to imperialist thought, uniform non-verbal communication tools are recommended for the integration of multiple cultures instead of verbal communication using common cultural values. In this context, pictograms, which are one of the nonverbal communication tools in public areas, were chosen as the research object in the study in which the standardization was questioned. Based on the assumption that universality is not possible in nonverbal communication, the aim of the research is to examine cultural adaptation practices through pictogram examples. The hypothesis of the research was determined as ‘the pictograms developed for cultural adaptation continue to express the local social identity semiotically since they do not contain the same cultural codes and messages for everyone’. The scope of the research is limited to the cultural characteristics of the countries according to the pictograms in the public space and their level of development. As a result of the research, it has been understood that the pictograms used in nonverbal communication are not culturally homogeneous tools.

Keywords: Cultural adaptation, public interiors, pictograms, non-verbal communication, spatial communication

¹ **Correspondence to:** Assist. Prof. Dr., Istanbul Galata University, Istanbul, orkunt.turgay@galata.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7675-1992

² Assoc. Prof. Dr., Mimar Sinan Fine Arts University, Istanbul, damla.altuncu@msgsu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5276-2275

1. GİRİŞ

Toplum, ortak değerleri paylaşarak sürekli iletişim halinde olan bireylerden oluşur. Bu iletişim karşılıklı olarak sürdürüldüğü için zaman içinde etkileşime dönüşür. Sürekli devam eden bu etkileşim, toplumu oluşturan bireylerin mevcut gelenekleri devam ettirmesi ve kültürel aktarım için toplumsallaşmayla sağlanır. Buna göre toplumsallaşma, bir toplumda bireyler arasında etkileşimle kümülatif bir şekilde oluşan değerler bütününe gelecek nesillere kültürel aktarımıdır.

Zamanla farklılaşan toplumsal yapıda başkalaşmalar oluşur. Bu başkalaşmanın düzeyi arttıkça toplumsal kimlik de değişime uğrar. Buna göre öz değerleri korumak ve başkalaşmanın toplumsal kimliğe etkisini engellemek için kültürel aktarımın sürekli hale gelmesi gerekmektedir. Kültürel aktarım sürekli hale gelmesi ise çeşitli toplumsal iletişim araçları sayesinde olur. Kültürel aktarımda iletilen mesajların zaman içinde kültürel varlıklara dönüştüğü söylenebilir. Genellikle kültürel varlıklar olarak somutlaşan değerlere ait kodların ve mesajların, topluma ait öz değerleri korumaları nedeniyle toplumsal iletişimde önemli bir yeri olduğundan söz edilebilir.

Telman ve Ünsal'a göre; *“iletişim, insanların toplu halde yaşamaya başlamalarından itibaren toplumsal etkileşimlerde rol oynayan sembolik mesajların karşılıklı ulaştırılmasıyla, bazı anlamları aralarında paylaşmaları sürecidir”* (Telman ve Ünsal, 2005, s. 81). Kültürel değerlerle iç içe geçen sembolik mesajların okunması aynı zamanda kültürel bir birikim ve toplumsal aidiyet kavramlarını da düşünmemize neden olmaktadır.

Toplumu oluşturan bireyler, içinde bulundukları topluma ait değerleri benimsedikleri ölçüde toplumsal aidiyet geliştirirler. Bununla birlikte edindikleri kültürel değerleri aktarmak isterler. Toplumu oluşturan bireylerin kültürel aktarımda araçsallaştırıldığı bu yaklaşımda kültür ve toplum kavramlarının birbirlerine içkin oldukları söylenebilir. Buna göre toplumsal iletişimin önkoşulu olan toplumsallaşma ihtiyacının giderilmesi için kültürel değerlerden faydalanmak gerektiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda kültür ve toplum gibi iletişim kavramının da birbirlerinden ayrılmadan değerlendirilmesi gerektiği düşünülebilir. Bu düşünceye paralel olarak Mumby ve Stohl da toplum, kültür ve iletişimin karşılıklı olarak ayrılmaz bir biçimde birbirlerine bağlı kavramlar olduklarını belirtmişlerdir (Mumby ve Stohl, 1996). Kowalski ise iletişimin, kültürü inşa etmede ve değiştirmede de merkezi bir rol üstlendiğini belirterek toplumsal iletişimin diğer kavramlardan daha önemli olduğunu savunmuştur (Kowalski, 2000).

Türkçe literatürde Zıllıoğlu tarafından *“bir toplumun üyelerinin ortak maddi ve manevi etkinlikleri dolayısıyla aralarında oluşan bağlantıları doğrudan ve dolaylı yollarla göreceli olarak toplumun bütününde gerçekleştirdikleri süreçlerin tümü”* (Zıllıoğlu, 1992, s. 56) olarak tanımlanan toplumsal

iletişimin, bir toplumu oluşturan benzer bireylerin arasında gerçekleşmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Böylece kültürel kod ve mesajların homojen bir toplum yapısı tarafından kolaylıkla okunabileceği düşünülmüştür. Ancak Endüstri Devrimiyle başlayan toplumsal hareketlilik sonucunda toplumsal yapının köyden kente göçlerle değişime uğradığı bilinen bir gerçektir. Buna bağlı olarak temel toplumsal değerler, yerel toplum özelinde lokal olarak korunabilse bile homojen bir toplumsallığın artık var olmadığı söylenebilir.

Endüstri Devrimi sonrasında özellikle Batı Avrupa'dan başlayarak gerçekleşen kapitalistleşme sürecinde yaşanan toplumsal hareketlilik, toplumdaki bireyleri zenginliğin üretilmesi ve paylaşılması konusunda teşvik ettiği için yeni bir kavram olan 'ulus' ortaya çıkmıştır. *"Belli bir toprak üzerinde siyasal olarak örgütlenip bir arada yaşayan, ekonomik yaşam, dil, tarih, ruhsal ve kültürel özellikler bakımından ortaklık gösteren insan topluluğu"* (TUBA, 2014) olarak tanımlanan ulus kavramının dönemin kapitalist anlayışına uygun olarak toplumun benzer kültürel değerlerle bir arada tutulmasına yarayan bir 'yapıştırıcı' gibi kullanıldığı söylenebilir.

'Nation' kelimesinin kökeni Latince 'nasci' kelimesinden gelmektedir. 'Doğmak' anlamına gelen bu kelimedenden ulus tanımında doğuştan getirilen soy ve kan birliğinin öne çıkarıldığı düşünülebilir. Bu durumda soydaşların, aynı kültürün içine doğdukları varsayılarak toplumsal iletişimin kendiliğinden oluşacağı varsayılmıştır. Ulus kavramının ortaya çıktığı döneme göre üretimin hızlanması ve toprak bütünlüğünün korunması için oldukça işlevsel olan bu anlayış sayesinde, yerle özgü kültürel kod ve mesajlar gittikçe derinleşmiştir. Bu derinleşmeyi sağlamak için Smith, üç temel özellik tanımlamıştır. Buna göre; birinci özellik, ulusun üyelerinin ortak kökenden gelerek soya dayalı bir aileyi oluşturmasıdır. İkinci özellik halkın iradesinin ulusal amaçların nesnesi olarak tanımlanmasıdır. Üçüncü özellik ise dil, kültür ve tarih gibi yerel kaynakların toplumsal iletişimde aktif olarak kullanılmasıdır (Smith, 2007). Bu durumda kültürel kod ve mesajların sadece sözlü iletişim yoluyla değil, kültür ve tarih gibi özellikleri de barındıran sözsüz iletişim kanallarıyla da paylaşılması gerektiği anlaşılabılır.

Endüstri Devrimi sonrasında yaygınlaşan emperyalizm sürecinde ulus devletlerin çözülmesi ise yine kapitalizm nedeniyle gerçekleşmiştir. Burjuvazinin ekonomik olarak güçlenmesi sonucunda siyasal yapıdan özerk davranabilmesi kapitalizm yanında emperyalist düşüncelerin de ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bununla birlikte belirlenen toprak parçasında fiziksel olarak bulunmanın gerekliliği ortadan kalkmıştır. Böylece dış tehditler nedeniyle soy ve kan özelliklerini referans alarak belirli bir toprak parçasını savunmanın gereği kalmadığı gibi toplumu oluşturan bireylerin fiziksel olarak bir arada bulunmasına duyulan ihtiyaç ortadan kalkmıştır. Böylece gelişen liberal ideolojiler nedeniyle

egemenlik hakkını bütünüyle elinde bulundurduğu varsayılan ulus devletin gücü sorgulanmaya bağlanmıştır (Evans, 1997).

Ulus-devlet anlayışına göre toprak bütünlüğü içerisinde istikrarın sağlanması, homojen bir nüfusun varlığına dayandırılmıştır. Ancak ulus devletlerin liberal ideolojiler nedeniyle çözülmesi, yönetimde problemleri meydana getirmiştir. Bu durumun aşılması için bireyleri tek tipleştirecek, yerele özgü kültürel değerleri homojenleştirecek iletişim araçları ön plana çıkarılmıştır. Sonuçta toplumsal yapıyı oluşturan bireyler, benzer özelliklere sahip olurken yerel ait referans değerler ve ortak kültürel kodlar erozyona uğramıştır.

Yerele ait referans değerler ve ortak kültürel kodlar farklı toplumların kapitalist ve emperyalist anlayışları dahilindeki gündelik yaşantısında sorunlara neden olmuştur. Bu durumda farklı toplumsal özelliklere sahip bireylerin, birlikte bir yaşantıyı sürdürebilmeleri için ‘evrensel özelliklere sahip’ toplumsal iletişim araçları üretilmeye çalışılmıştır. Emperyalizm anlayışının önemli özelliklerinden biri olan toplumsal iletişim konusunda ortak kültürel değerlere ait sözlü iletişimin mümkün olmadığı fark edildiği için sözsüz iletişim yöntemleri giderek önem kazanmıştır. Belirli değer yargıları ve ahlaki öğretiye dayanan bir süreçten çok sermaye ilişkilerinin toplumsallaşmayı biçimlendirdiği bu dönemde, toplumsal iletişimin kültürel aktarım özelliğinden çok işlevselliği ön plana çıkarılmıştır (Habermas, 2008). Ulus devletin kültürel alanda oluşturmaya çalıştığı ulus kimliğiyle çelişen bu durum, çoğul kültürlerin birbirlerine entegrasyonu ve bulundukları bölgeye adaptasyonu için geçerli bir çözüm olarak görülmüştür (Featherstone, 1993).

Liberal ideolojilerinin dayattığı kültürel entegrasyonun, ulus devletlerin toplumsal kimliği güçlendirmek için desteklediği kültürel aktarım ile benzerlik göstermediği varsayımına dayanan bu çalışmada, 21.yy’ın önemli sorunlarından biri olan ‘kültürel adaptasyon’ kavramı araştırma konusu olarak seçilmiştir. Çoğul kültürlerin entegrasyonu için tek tipleştirme yaklaşımının sorgulandığı çalışmada, günlük yaşamın bir arada deneyimlendiği kamusal alanlarda sözsüz toplumsal iletişim araçlarından biri olan piktogramlar araştırma nesnesi olarak seçilmiştir.

Çalışmada yerel kültürel kod ve değerlerin geri dönüşsüz olarak erozyona uğradığının kabul edildiği çalışmada, homojen bir tek tipleştirmenin başarısı sözsüz iletişimde kullanılan araçlar olan piktogramlar üzerinden sorgulanmıştır. 21.yy’ın önemli sorunlarından biri olan ‘toplumsal kimlik’ özelliklerinin tamamen yok edilemediği düşüncesi ekseninde çalışmada, birlikte yaşamda nüfusa bağlı olarak ortaya çıkan sorunların çözülmesi için kapitalist/emperyalist yaklaşıma bağlı olarak önerilen normatif özelliklere sahip iletişim araçları eleştirilmiştir.

Eşitlikçi, kapsayıcı, birleştirici, evrensel olarak nitelendirilen iletişim araçlarının, ‘herkes’ için aynı

kültürel kod ve mesajlara sahip olması beklenmektedir. Ancak toplumsal yapı ve yapay çevre gibi etnik kimliklerin de iletişimde etkili olmasına bağlı olarak toplumsallaşma için önemli olan sözsüz iletişimde evrensel bir yapı oluşturmak mümkün görünmemektedir. Bu varsayımdan hareketle araştırmada, farklı toplumlar için geliştirilmiş kültürel adaptasyon uygulamalarını kamusal alanda kullanılan sözsüz iletişim araçları olan piktogram örnekleri üzerinden incelemek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda araştırmanın hipotezi, ‘kamusal alanda kültürel adaptasyon için geliştirilmiş piktogramlar, herkes için aynı kültürel kod ve mesajları içermediğinden göstergebilimsel olarak yerel özgü toplumsal kimliği ifade etmeye devam ederler’ olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte, ‘toplumların gelişmişlik düzeyleri arttıkça piktogramların kültürel özellikleri yansıtma özellikleri azalır’ çalışmanın alt hipotezi olarak belirlenmiştir.

Piktogramların ‘herkes’ için aynı mesajı vermesi beklenmesine rağmen kullanıcı tarafından etnik köken ve kültürel altyapı nedeniyle farklılaştığı varsayımını temel alan bu hipotez, kamusal mekânda kullanılan evrensel piktogramların farklılıklarını sorgulamaktadır. Aynı zamanda kullanıcıların etnik köken ve kültürel altyapılarına göre evrensel özellikteki görüntüsel göstergelerin vermek istedikleri mesajı alımlama düzeylerinin incelendiği araştırmada, farklılaşmanın boyutlarının somut örnekler üzerinden incelenmesine dikkat edilmiştir.

Araştırma, daha önce farklı disiplinler tarafından tartışılmış bir konuyu toplum, kültür, iletişim gibi sosyolojik kavramlar kapsamında ve mimarlık, planlama ve tasarım alanında araştırdığı için önemlidir. Daha önce açıklanan kavramları farklı bir disiplinlerin bakış açılarından tekrar tartıştığı için aynı zamanda açıklayıcıdır.

Açıklayıcı araştırmada, sözsüz iletişim oldukça geniş bir kavram olduğu için çalışma kolaylığı bakımından kapsam, kamusal mekânda piktogramlar ve kültürel özellikler ile sınırlandırılmıştır. Bu sınırlandırmada örnekleme yer alacak olan örneklerin tasnifi için kamusal mekânda yer alan görüntüsel göstergeler özelinde belirli kriterler belirlenmiştir. Belirlenen kriterler, öncelikle evrensel olarak nitelendirilen ve kültürel öğelerden olabildiğince uzak olması beklenen havalimanı, tren garı, liman gibi transfer mekanları özelinde değerlendirilmiştir. Bununla birlikte transfer mekanlarının yer aldığı ülkelerin kültürel özellikleri, gelişmişlik düzeyleri piktogramların belirlenmesinde etkili olmuştur. Kullanıcıların benimsedikleri görüntüsel göstergeler, bölgesellik kavramı dahilinde araştırılmıştır. Böylece farklı toplumlar dahilinde piktogramların kültürel kodları yansıtma düzeyleri konusuna yaklaşımları incelenmiştir.

Çalışmada tartışılan görüntüsel göstergeler akademik araştırmalar için yeni bir konu değildir. Mağara resimlerinden beri bir mesaj iletmek için kullanılan görüntüsel göstergeler, farklı disiplinlerde çeşitli

yönleriyle tartışılmıştır. Ancak çalışmada, görüntüsel göstergelerin özgünlük değerinin ötesinde evrensellik düzeyleri sorgulandığı için mevcutta kullanılan ‘tasarlanmış’ piktogramlar incelenmiştir. Toplu taşıma için kullanılan terminallerin araştırma evrenini oluşturduğu çalışmada, kültürel çoğulculuğun mimari mekândaki yansımaları incelenmiştir. Bu bağlamda terminalin bulunduğu ülkenin kültürel adaptasyon için evrensel biçimci özelliklerini yansıtmaya düzeyi sorgulanmıştır.

Çalışmada öncelikle Türkçe literatür incelenmiş daha sonra yabancı kaynaklardan araştırma yapılmıştır. Mimarlık, planlama, tasarım temel alanı oldukça geniş bir araştırma alanını kapsadığı için mimari mekânda grafik anlatım ve görüntüsel gösterge konuları, fiziksel mimari mekân ve kamusal mekân araştırma alanları özelinde incelenmiştir. Uluslararası standartlara göre tasarlanmamış yerel mimari yapılarda kullanılan görüntüsel göstergeler, kapsam dışında bırakılmıştır. Bununla birlikte kamusal iç mekân dışında kalan, dış çevre ve yarı kamusal alanlarda yer alan örnekler de kapsam dışında bırakılmıştır. Çalışmada güncel olarak halen kullanımda olan piktogramlar incelenmiştir. Kullanılmayan eski piktogramlar araştırma dışında da bırakılmıştır.

Araştırma sahası olarak tüm dünya ülkelerinin terminallerinde kullanılan piktogramlar incelenemeyeceği için araştırma kolaylığı bakımından örnekleme de yer alan ülkeler gelişmişlik düzeylerine dikkat edilerek seçilmiştir. Gelişmişlik düzeylerine göre belirlenen sıralamada araştırma evreninde yer alan birimlerin ülkelerin başkentlerinde yer alan terminaller olmalarına dikkat edilmiştir. Araştırma için homojen bir örneklem kümesi oluşturmak amacıyla olasılığa dayanmayan örneklem seçme tekniklerinden amaçsal örnekleme tercih edilmiştir. Amaçsal örnekleme, çalışmanın amacına bağlı olarak bilgi açısından zengin durumların seçilerek derinlemesine araştırma yapılmasına olanak tanıdığı için tercih edilmiştir.

Gerçekleştirilen çalışmada örneklemin evreni temsil kabiliyeti açısından kamusal alanların incelenmesi için ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre yapılmış tasnifinden yararlanılmıştır. Ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin belirlenmesi için Birleşmiş Milletlerin İnsani Gelişim Endeksi (Human Development Index) 2022 raporundaki sıralama tercih edilmiştir (UNDP, 2022). Dünya’daki ülkeler için yaşam uzunluğu, okur yazar oranı, eğitim ve yaşam düzeyi doğrultusunda hazırlanan bir ölçüm olan insani gelişim endeksi aynı zamanda ülkelerin kültürel adaptasyondaki başarısını da ifade etmektedir. Bu bakımdan örnekleme de yer alan birimlerin evreni temsil ettiği söylenebilir. Örneklem, belirlenen kamusal mekânlarda yer alan piktogramlardan gözlem ve belgeleme yoluyla elde edilen görsellerle oluşturulmuştur. Görsellerin amaca uygun olarak seçilmesine dikkat edilmiştir. Elde edilen bulgular görsel içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Çalışmada, Türkiye’de yer alan piktogramlar da incelenmiştir.

Kamusal mekânlarda yapılan araştırmaların mevcut durumlarının gözden geçirilmesi için araştırma yöntemi olarak nicel araştırma yöntemlerinden genel tarama modeli tercih edilmiştir. Açıklayıcı çalışmanın araştırma evrenindeki eğilimlerin belirlenmesine yönelik olarak tercih edilen genel tarama modeli, sistematik derlemede genellenebilir bir yargıya varabilmek bakımından tercih edilmiştir.

Araştırmada iki aşamalı bir metodoloji kullanılmıştır. Buna göre birinci aşamada Yüksek Öğretim Kurumu'nun (YÖK) dergipark akademik, Google akademik ve Türkiye veri tabanlarında 'piktogram' anahtar kelimesi aranmıştır. Araştırma sonucunda Mart 2023 tarihine kadar tespit edilen çalışmalar, araştırmacının kavramsal altyapısını oluşturmuştur. İkinci literatürde ise Birleşmiş Milletlerin İnsani Gelişim Endeksi (Human Development Index) 2022 raporundaki ülkelere araştırma için seçilenlerin, başkentlerinde bulunan transfer mekanlarının görsellerine dijital veri tabanları üzerinden ulaşılarak mevcut güncel piktogram uygulamaları belgelenmiştir. Görsel veriler görsel içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Sonuçta görseller ve ülkelerin gelişmişlik düzeyleri arasındaki bağlantı sorgulanmıştır. Piktogramların ülkelere göre kültürel adaptasyon amacıyla farklılaşma düzeyleri araştırılmıştır.

2. TEMEL TANIM VE KAVRAMLAR

İletişim, iki ya da daha fazla birey/öge arasındaki bilgi aktarımıdır. Bir mesajın vericiden alıcıya bir kanal (oluk), kod (düzgüler) yardımıyla aktarılması, alıcı tarafından da kaydedilmesi, anlaşılması ve anlamlandırılması sonucu iletişim oluşur. Bir verici ve (en az) bir alıcı arasında gerçekleşen bu bilgi aktarımının devingenliği verici ve alıcının arasındaki iletişim sürecini durağanlıktan uzaklaştırır. Bunun dışında iletişim içinde olanların; ortak bir geçmişe, belli bir bilgi birikimine ya da ortak bilince sahip olmaları da iletişimin sağlıklı şekilde gerçekleşmesi ve sürekliliğin sağlanması açısından gereklidir. Bu durumda basit bir iletişim işleminin gerçekleşmesi için en az iki varlık ve bir mesajdan söz edilmektedir. Bunlar arasında yer alan bildirim yöntemi de iletişimin bir parçası olarak kabul edilmektedir. Bilgi aktarımı sırasında tercih edilen yöntemler oldukça çeşitlidir. Temelde sözlü ve sözsüz olarak nitelendirilen bilgi aktarım yöntemleri verici-alıcı ve mesajın türüne bağlı olarak çeşitlendirilmiştir. Bu bakımdan insanlar arasındaki iletişim genellikle dizgeli iletişim sistemleriyle sağlanmaktadır.

Dizgeli iletişim sistemlerinde alıcı-verici ve bildirinin (mesajın) var olması ana prensiptir. Bu varlıkların özelliklerine göre yöntemler çeşitlenmiştir. Bildirinin (mesajın) vericiden alıcıya ulaşması için bildiriye taşıyacak (iletecek) bir taşıyıcı gerektiği anlaşılmaktadır. Mesajın vericiden alıcıya bir kanal (oluk), kod (düzgüler) üzerinden aktarılması, alıcı tarafından da kaydedilmesi, anlaşılması konusunda birçok kuramsal yaklaşımı bulunmaktadır. Göstergebilim de bu yaklaşımlardan biridir.

İletişimde gösterge kavramı, gösterilen-içerik (mesaj), gösteren-biçim (taşıyıcı) öğelerinin toplamından oluşmaktadır. Mekân tasarımında kullanılan göstergebilimsel kuramlar, iletişimi sağlayacak şekilde kurgulanmaktadır. İşaret, simge, dil, iletişim, kod, mesaj gibi sözcüklerle kavramlaştırılan anlamın biçimle ilişkilendirilmesinde kullanılan bu araçlara genel olarak ‘gösterge’ denilmektedir.

20. yy’ın dilbilimcileri arasında önemli bir yere sahip olan Rus düşünür Roman Jakobson’un 1963’te yazmış olduğu *Essais de Linguistique Générale* (Genel Dilbilim Testleri) adlı kitabında dilsel iletişimin özellikleri açıklanmıştır (Jakobson, 1963). Buna göre iletişimde; verici (gönderici/kaynak), alıcı (muhatap/hedef), bildiri (ileti/mesaj), kanal (oluk), kod (düzgü), bağlam (gönderge) öğeleri yer almalıdır. Bir iletişim işleminde, verici (gönderici/kaynak) bir bağlama (göndergeye) ilişkin bildiriye (ileti/mesaj) çıkış noktasında koda (düzgüye) uygun olarak şifreleyip, kanal (oluk) aracılığıyla alıcıya iletir. Varış noktasında alıcı (muhatap/hedef), bu bildiriye (ileti/mesaj) deşifre eder; kodun sağladığı bilgiyi çözer. Jakobson’a göre vericinin özellikle insan olması beklenmez; verici bir aygıt ya da bir resim de olabilir. Verici, alıcıya göndermek istediği bildiriye kendi oluşturabileceği gibi başka bir kaynaktan alarak da aktarabilir.

İletişim, bir bildirinin bir takım basit ya da karmaşık, sözlü ya da görsel işaretler yardımı ile bir ya da birkaç kişiden ya da bir yerden öteki yere, kişiye ya da kişilere aktarılmasıdır. İnsan ile insanın karşılaştığı, ilişki kurduğu her yerde, her durumda, her mekânda farklı biçimlerde kodlanmış bildirilerle karşılaşılabilir. Örneğin; sözsel iletişimin henüz gelişmediği yıllarda insanlar, mağara duvarlarına resimler yaparak iletişimlerini sağlamaya, diğer insanlara bir bildiri/mesaj vermeğe ya da bırakmaya çalışmışlardır.

Baylon ve Fabre’ye göre kodlar (düzgüler); sesli-sözel, sesli-sözel değil, sesli değil- sözel, sesli değil-sözel değil olarak dört ana başlık altında incelenir (Baylon ve Fabre, 1983). Sesli-sözel kodlar seslendirilen sözcüklerden; sesli-sözel olmayan kodlar, bazı sözcüklerin daha vurgulu söylenmesi gibi sesin niteliğinden; sesli değil-sözel kodlar, sözcüklerin yazılı hallerinden; sesli değil-sözel değil, işaret dili, jest ve mimikler, görüntüler, resimler ve simgelerden oluşmaktadır.

Karşılıklı iletişim sürecinde bildirinin aktarılmasını sağlayan, bulunulan ortamdır. Bu bakımdan mekân da bir bildiri ögesi olarak değerlendirilebilir. Her mekân öncelikle fiziksel özellikleriyle kullanıcı tarafından algılanır. Bu özelliklerden ilki fiziksel mekânın biçimsel özellikleri olacaktır. Kant’a göre biçim; zihnin bir özelliği olarak birey tarafından maddi nesneye yüklenen niteliktir (Kant, 1993). Biçimin yorumlanma özelliğine gönderme yapan ve vurgulayan bu görüşe göre biçimsel özellikler, bireyin niteliklerine göre çözümlenip anlamlandırılabilir. Bu durumda iletişimde alıcı

(muhatap/hedef) birey ise bireysel özellikler bildirinin (ileti/mesaj) anlamlandırılmasında etkidir. Bireylerin içinde bulundukları çevrenin insanın anlam dünyasını şekillendirdiği düşünüldüğünde verici (gönderici/kaynak) tarafından gönderilen bildirinin (ileti/mesaj) daha hızlı anlaşılması bakımından kültürel altyapıdan yararlanıldığı söylenebilir.

Her biçim aynı zamanda bir ifadedir ve anlam içermektedir. Anlamsal biçim, mekânsal tasarımın anlamsal özelliğini temsil eden, onun bir ‘bütün’ olan etkisi ve algılanma biçimi içinde fiziksel yapısını oluşturan, çağrışımsal ve kavramsal biçimdir. Bu nedenle tanımlanan bütün içinde kültürel değerlerin de bağlamın (gönderenin) oluşturulmasında etkili olduğu söylenebilir.

Anlam içerikleri, bir iletişim sistemi olarak tanımlanan ‘görsel kodlara (düzgülene)’ bağlı olarak ortaya çıkmaktadırlar (Eco, 1991). İçeriğe bağlı olan fiziksel biçim, kültürel koşullar ve diğer toplumsal özellikler kodları (düzgüleri) oluşturmaktadırlar. Biçim eylemsel ya da simgesel durumu iletirken, bir kodu (düzgüyü) temel almaktadır (Hesselgren, 1973). Dolayısıyla anlamsal biçime katılan kodlar, biçimin estetik bakımdan görünür olmasında da etkili olmaktadır. Bu kodların çözümlenmesi için geliştirilen gösterge ve gösterge dizgelerini inceleyen bilim dalına ‘göstergebilim’ denilmektedir. (Guiraud’un ‘Göstergebilim’ (Guiraud, 1994) isimli kitabına göre, semiology ve semiotics terimleri aynı anlama gelmektedirler; ancak 1970’li yıllardan beri daha çok ‘semiotics’ terimi kullanılmaktadır.)

Vardar’a göre göstergebilimin temelini oluşturan ‘gösterge’yi anlamak göstergebilimi anlamak için en temel başlangıç olarak kabul edilmektedir (Vardar, 2001). Türk Dil Kurumu’na göre gösterge; “bir şeyi belirtmeye yarayan şey, belirti, im, işaret” olarak tanımlanmıştır. Dervişcemaloğlu’nun (2000) daha geniş tanımlamasıyla gösterge

“insanların bir topluluk yaşamı içinde birbirleriyle anlaşmak amacıyla yarattıkları ve kullandıkları doğal diller (Türkçe, İngilizce, Fransızca vb.), çeşitli jestler (el, kol, baş hareketleri), sağır-dilsiz alfabesi, trafik işaretleri, bazı meslek gruplarında kullanılan flamalar, reklam afişleri, moda, mimarlık düzenlemeleri, yazın, resim, müzik gibi çeşitli birimlerden oluşan ve ses, yazı, görüntü, hareket gibi gereçler vasıtasıyla gerçekleşen dizgelerin oluşturduğu anlamlı bütünün birimleridir”.

2.1. Literatür

Çağdaş göstergebilimin temelleri 20.yüzyıl’ın başlarında atılmaya başlamıştır. Amerikalı filozof Charles Sanders Peirce ve İsviçreli dilbilimci Ferdinand de Saussure çağdaş göstergebilimin öncülerindendir.

“Mantıksal kökenli bir göstergebilim anlayışını savunan Peirce, göstergelerin mantıksal işlevi üzerinde durmuş ve göstergebilimsel olguları eksiksiz bir şekilde sınıflandırmak amacıyla üçlülere dayalı, altmışaltı sınıflı bir göstergeler sistemi oluşturmuştur. Peirce’ün bu sınıflandırmasında en temel olan ve en çok gönderme yapılanı göstergeleri nesneleri açısından varlıksal bağıntı, benzerlik ya da saymacılık içermelerine göre belirti (indices), görüntüsel gösterge (icon) ve simge (symbol) olarak üçe ayırdığı tasniftir” (Vardar, 2001).

“Peirce’ın ileri sürdüğü üçlü çözümleme kuramı, Saussure’ün göstergeler için geliştirdiği iki düzlemli gösteren/ gösterilen bakışı üçlü bir dizgeye dönüştürerek görsel gösterge çözümlemesine daha elverişli araçlar sunmuştur. Buna göre gösterenin gösteren boyutuna daha fazla yönelen bu dönüşüm, Peirce’in ‘icone’ (görüntüsel gösterge), ‘indice’ (belirti) ve ‘symbole’ (simge) terimleriyle açıklamıştır. İşlevsel olarak ortaya çıkan bu üç gösterge biçiminden görüntüsel göstergeler, nesnesine benzer ya da nesnesiyle ortak öğeleri bulunur. Buna göre belirti, nesnesini belirten ya da mantıksal olarak ona bağlanan bir gösterge olarak tanımlanırken; simge ise, nesnesiyle nedensiz bağ kuran uzlaşımsal bir göstergedir. Bu bağlamda göstergebilimde gösteren ile gösterilenin arasında doğrudan bir ilişki olmadığı açıktır. Ancak görüntüsel gösterge ve işaret ettiği nesne ya da bildiri (ileti/mesaj) arasında doğrudan bağlantı kurmak mümkündür.

Göstergebilimden sözel anlatımın yetersiz kaldığı ya da verilmek istenen bildirinin dolaysız olarak aktarılmasının istendiği yerlerde görüntüsel göstergelerden yararlanıldığı söylenebilir. Görüntüsel gösterge olarak fotoğraf ve ikonografi diğer görüntüsel göstergelere kıyasla alıcı (muhatap/hedef) tarafından daha kolay anlaşılmaktadır.

Görüntüsel gösterenin oluşumu iki adımda gerçekleşmektedir. Birinci adımda gerçek nesnelere karşılık gelen düz anlam kavramları oluşmaktadır. İkinci adımda bu kavramın karşılığı olan yan anlamdaki karşılığı oluşmaktadır. Gösterenle gösterilen arasındaki ilişki, kullanıcının zihninde kurulmamışsa gösterge oluşmamış demektir. ‘Gösterilen’ kavramın gerçek dünya ile olan ilişkisini anlamak için imgenin de bilinmesi gerekir. İmgede amaç, nesnesinin istenilen özelliklerini ön plana çıkartarak bildirinin kuvvetlenmesini sağlamaktır. İmge, nesnesinin somut özelliklerinden faydalanılarak oluşur; dolayısıyla nesnesine benzemelidir.

İmge olarak ilk akla gelenler, fotoğraf ve resimdir. Messaris, Görsel Okuryazarlık: İmge, Zihin ve Gerçeklik kitabında imgelerin hem üretim hem de yorumlama sürecinin birlikte ele alınarak incelenmesi ve bu yolla anlama ulaşılması gerektiğini savunmuştur (Messaris, 1994).

İmgenin oluşturulabilmesi için iki önkoşul sağlanmalıdır. Bunlardan ilki imgesi oluşturulacak bir nesne belirlemektir. İkincisi ise belirlenen nesne ile bağlantılı olarak bir kavram ya da durum

hakkındaki mesajın iletilmesidir. W. J. Thomas Mitchell, imgenin çeşitli alanları kapsayan bir sınıflandırmasını yapmıştır. Buna göre; çizimsel imgelerle resim, heykel, mimarlık gibi tasarım alanları; ayna, yansıma gibi optik imgelerle fizik bilimi; duyarlar sayesinde beyinde oluşturulan algısal imgelerle tıp doktorları (özellikle nörologlar), psikolog ve psikiyatrisiler ilgilenmektedir (Parsa, 2004). Bu sınıflandırmaya göre, yapılan tüm tasarımların çizgisel imgelerden oluştuğu söylenebilir.

İmge bağlantılı sembollere ‘piktogram’ denilmektedir. Piktogramlar, konu aldıkları nesneyi doğrudan temsil ederler (Telefon, ok, yürüyen insan figürü, zarf, vb.). Kavram bağlantılı semboller ise ‘ideogram’ olarak adlandırılırlar. İdeogramlar, piktogramların aksine konu aldıkları nesneyi daha basit kavramlarla ifade eder.

Sözlü iletişimin yazılı hale çevrilmesi için kullanılan harfler ise imge ya da kavramla bağlantısı olmayan sembollerdir. Yazının bulunmasına kadar geçen süre içerisinde piktogramlar kullanılmıştır. Bu nedenle ilk yazılı belgelerin imge bağlantılı sembollerden oluşan piktogramlar olduğu söylenebilir.

Piktogramların öncül örneklerinin herhangi bir dile ait olmamalarına rağmen belli kültürel özellikleri taşıdıkları görülmüştür. İlk standart piktogramlar 1974 yılında Amerika’da kullanılmaya başlanmış; aynı yıl Amerika Birleşik Devletleri Ulaşım Dairesi (United States Department of Transportation) (DOT) tarafından yolcuların herhangi bir dile ihtiyaç duymadan yönlerini bulabilmeleri için ülke genelinde standart hale getirilmiştir. Kültürel adaptasyon için geliştirildiği anlaşılan bu uygulama zamanla Dünya geneline yayılmıştır. Piktogramların uluslararası düzeyde yaygın olarak kullanılması ise 1980 yılı sonrasında gerçekleşmiştir.

1974 yılına gelinceye kadar pek çok araştırmacı tarafından evrensel bir sembol dili geliştirmek için çeşitli çalışmalar yapıldığı bilinmektedir. Bunlara; Otto Neurath’ın geliştirdiği ‘ISOTYPE’, Charles Bliss’in geliştirdiği ‘BLISSYMBOLICS’ ve Yukia Ota tarafından geliştirilen ‘LACOS’ örnek olarak verilebilir. Geliştirilen grafik diller günümüzde ‘infographic’ olarak adlandırılmaktadır.

Neurath’ın kamusal mekânın demokratikleştirilmesi olarak nitelendirdiği tektipleştirme konusundaki fikirleri, Paul Otlet, Cornelis Van Esteren ve Le Corbusier gibi döneminin öncü isimlerini de etkileyerek; günümüzün mimarlık ve kentsel tasarım yaklaşımlarındaki düşünceleri etkilemiştir. Bu grafik dillerin en önemli ortak özelliği; kültürler ve diller arasındaki bariyerleri kaldırmayı hedeflemeleri olmuştur. Ancak kültürler arasında iletişimi zorlaştırdığı düşünülen fikirleri aynı zamanda kültürlerin erozyona uğramasına da neden olmuştur.

Benzer amaçları işaret eden semboller, belirli bir standartta olmalarına rağmen çoğu zaman

kullanıldıkları kültüre göre farklılıklar göstermelidirler. Bilgisayar ikonlarının da temelini oluşturan piktogramların ülkelere göre karşılaştırılması konusunda 2006-2007 yıllarında yapılan çalışmalar, bu düşüncüyü doğrular niteliktedir. Bu noktada aynı temel amaç için kullanılan görüntüsel göstergelerin yerel kültürel farklılıklar nedeniyle başkalaştığı söylenebilir.

Ellis ve Maoz'a (2003) göre;

“iletişim ve kültür arasında doğrudan bir ilişki vardır. Belirli bir iletişim tarzı belirli bir kültüre özgüdür ve var olan kültürel fenomenler iletişim süreciyle açığa çıkarlar. Bütün insan eylemleri, bir etkileşim durumu içinde belirli bir değer taşıyan bir mesaja sahiptir. Her mesaj paylaşılmış semboller sistemidir ve kültürel anlamlar taşımaktadır”.

Değiştirici ve dönüştürücü bir güç olarak görülen tasarıma karşı yapılan eleştiriler sonucu giderek önem kazanan göstergebilim kuramları, yapısalcı yaklaşımı benimseyen mekân tasarımlarına anlamsal yorumlar getirmeye çalışmışlardır. Bu bakımdan mimari mekânda kullanılan işaretler; geçmişten, bilgi birikiminden, kültürden referans alan somut kavramlardır. İşaretlerin kullanım amacı, deneyimleri ve nesneleri açıklamanın yanı sıra, kullanıcıların iletişiminde kolaylaştırıcı olmaktadır.

Teknolojinin ön planda olduğu 21.yy. mekanlarında, kültür ve piktogram sıkı bir etkileşim mevcuttur. İnsanlar tarafından yapılandırılan yapay çevrenin, sosyo-ekonomik beklentiler doğrultusunda oluşturulduğu bilinmektedir. Bununla birlikte ekonomik, kültürel değişimlerin ve etkileşimlerin sonucu olarak ortaya çıkan baskın güçlerin yarattığı genellenmiş kültürün öncelikleri göz önünde bulundurularak piktogram üretildiği gözlenmektedir.

3. MATERYAL VE METOT

21.yy'ın önemli sorunlarından biri olan 'kültürel adaptasyon' araştırma konusu olarak seçilmiştir. Çoğul kültürlerin entegrasyonu için tek tipleştirme yaklaşımının sorgulandığı çalışmada günlük yaşamın bir arada deneyimlendiği kamusal alanlarda sözsüz toplumsal iletişim araçlarından biri olan piktogramlar araştırma nesnesi olarak incelenmiştir. Çalışmada yerel kültürel kod ve değerlerin geri dönüşsüz olarak erozyona uğradığının kabul edildiği çalışmada, homojen bir tek tipleştirmenin başarısı sözsüz iletişimde kullanılan araçlar olan piktogramlar üzerinden sorgulanmıştır. Eşitlikçi, kapsayıcı, birleştirici, evrensel olarak nitelendirilen iletişim araçlarının, 'herkes' için aynı kültürel kod ve mesajlara sahip olması beklenmektedir.

Çalışmada öncelikle Türkçe literatür incelenmiş daha sonra yabancı kaynaklardan araştırma yapılmıştır. Mimarlık, planlama, tasarım temel alanı oldukça geniş bir araştırma evrenine sahip

olduğu için mimari mekânda grafik anlatım ve görüntüsel gösterge konuları, fiziksel mimari mekân ve kamusal mekân araştırma alanı özelinde incelenmiştir.

Araştırma sahası olarak tüm dünya ülkelerinin terminallerinde kullanılan piktogramlar incelenemeyeceği için araştırma kolaylığı bakımından örnekleme yer alan ülkeler gelişmiş düzeylerine dikkat edilerek seçilmiştir. Gelişmişlik düzeylerine göre belirlenen sıralamada araştırma evreninde yer alan birimlerin ülkelerin başkentlerinde yer alan terminaller olmalarına dikkat edilmiştir.

4. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

İnsan gruplarının ve trafiğinin yoğun olduğu özellikle kamusal mekanlarda işleyişi, düzeni ve sirkülasyon bütünlüğünü sağlamak doğrultusunda piktogramlar kullanılmaktadır. İnsanların özellikle gereksinimleri doğrultusunda bilgi edinebilmeleri, yönlerini bulabilmeleri bakımından bu yaklaşımlar çok önem taşımaktadır.

Birleşmiş Milletlerin İnsani Gelişme Endeksi (Human Development Index) 2022 raporundaki ülkelere araştırma için seçilen ilk, orta ve son sıralarda yer alan ülkelerin başkentlerindeki transfer mekanlarındaki piktogram kullanımları örneklenmeye çalışılmıştır. İlk sırada yer alan İsviçre, Norveç, İzlanda, orta sırada yer alan Çekoslovakya, Yunanistan, Polonya ve son sırada yer alan Malezya, Gürcistan ve Tayland ülkeleri ele alınmış, bu ülkelere ek olarak Türkiye de analize dahil edilmiştir.

Sıralamada ilk sırada yer alan İsviçre’de bulunan Bern Uluslararası Havalimanı’nın iç mekânında bulunan yön bulmaya yönelik piktogram kullanımında siyah zemin üzerine beyaz karakterler kullanılarak bir tasarım yapılmıştır. Yerel dil haricinde diğer havalimanlarındaki gibi İngilizce dil olarak kullanılmıştır. Yeme-içme, enformasyon, tuvaletler, kapı yönlendirmeleri ve diğer fonksiyon kullanımları için piktogramlar kullanılmıştır. Tuvalet piktogramında kullanılan kadın erkek sembolleri yan yana kullanılmıştır (Şekil 1). Sadece araç park alanı mavi zemin üzerine beyaz P harfi ile belirtilmiştir.

Şekil 1. Bern havalimanı, İsviçre (“Zurich, Switzerland, interior”, 2016)

Norveç’in Oslo Uluslararası Havalimanı’ndaki iç mekân yönlendirme piktogram kullanımında ise siyah zemin üzerine sarı ve beyaz karakterler kullanılarak bir tasarım yapılmıştır. Yönlendirmeler sarı daire içerisindeki siyah okların kullanımıyla ifade edilmiştir. Yerel dil ile anlatılar beyaz renkli fontlar, İngilizce dil kullanılarak yapılan anlatılar sarı renkli fontlar kullanılarak yapılmıştır. Tuvalet piktogramında kullanılan kadın erkek sembollerinin arasında ayırıcı çizgi kullanılmakla birlikte, bu piktogramın yanında engelli kullanımı ve bebek alt değiştirme mekân sembolleri de yan yana kullanılmıştır (Şekil 2).

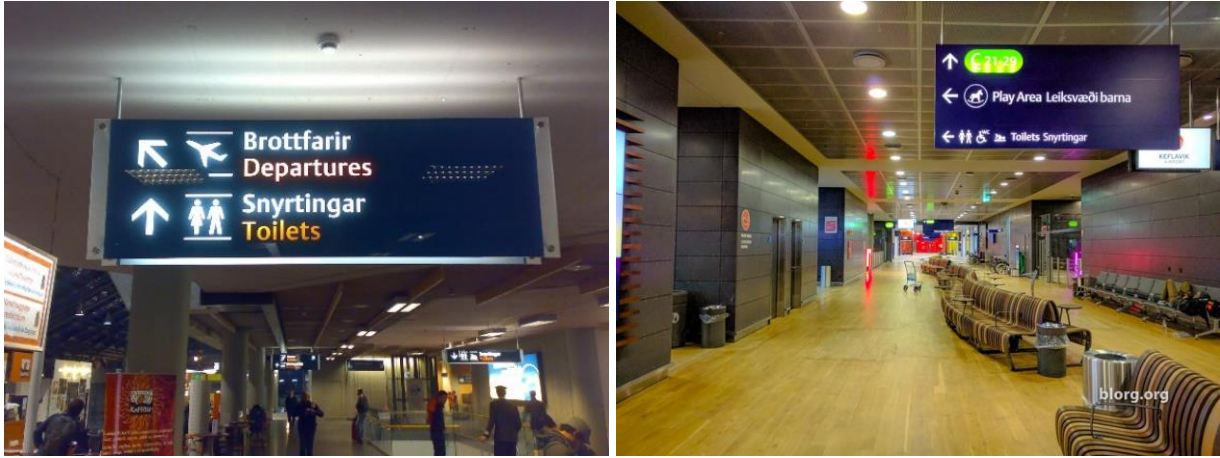

Şekil 2. Oslo uluslararası havalimanı, Norveç (“Oslo Gardermoen havaalanında”, 2020)

İzlanda’nın Reykjavik Uluslararası Havalimanı’ndaki iç mekân yönlendirme piktogram kullanımında aydınlatma kullanılmıştır (Şekil 3). Siyah zemin üzerine beyaz, kırmızı ve sarı renklerde karakterler kullanılarak bir tasarım yapılmıştır. Anlatılar beyaz renkli fontlar kullanılarak yapılmıştır. Tuvalet piktogramında kullanılan kadın erkek sembollerinin arasında ayırıcı bulunmamakta, bu piktogramın

yanında engelli kullanımı ve bebek alt değıştirme mekân sembollerinin de yan yana kullanıldığı görölmektedir (Şekil 4).

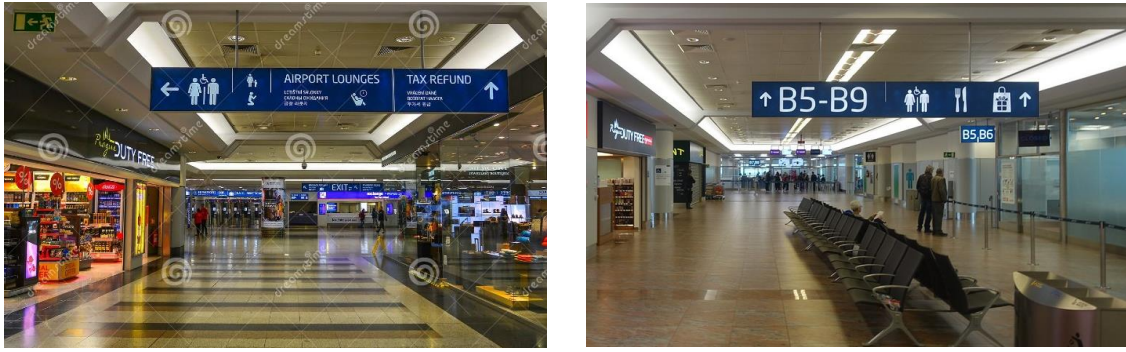

Şekil 3 Reykjavik uluslararası havalimanı, İzlanda (“Keflavík Airport Reykjavík”, 2002 ; “Reykjavik-Iceland-january”, 2022)

Şekil 4. Reykjavik uluslararası havalimanı terminali bekleme alanı, İzlanda (“Sleeping in airports”, t.y.)

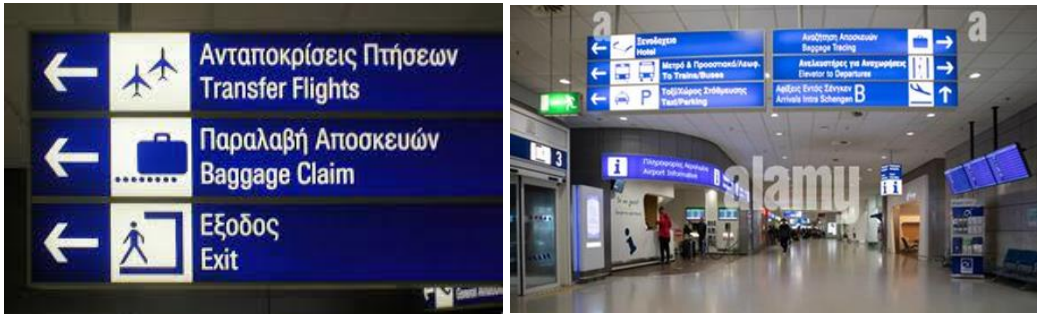
Sıralamada ikinci grupta yer alan Çekoslovakya’nın başkenti Prag’da bulunan Prag Uluslararası Havalimanı’nın iç mekânında bulunan yön bulmaya yönelik piktogram kullanımında lacivert zemin üzerine beyaz karakterler kullanılarak bir tasarım anlayışı benimsenmiştir. Yeme-içme, enformasyon, tuvaletler, kapı yönlendirmeleri, ibadet ve diğer fonksiyon kullanımları için piktogramlar kullanılmıştır (Şekil 5).

Şekil 5. Prag uluslararası havalimanı, Çekoslovakya (“Prague Czech- Oct”, 2018; “Terminal 1, Václav”, 2018)

Yeme-içme, tuvaletler, kapı yönlendirmeleri ve diğer fonksiyon kullanımları için piktogramlar kullanılmıştır. Tuvalet piktogramında kullanılan kadın erkek sembollerinin arasında ayırıcı çizgi kullanılmakla birlikte, bu çizginin üzerinde engelli kullanımı içinde daha küçük oranda sembol ifade edilmiştir.

Yunanistan’ın başkenti Atina’da bulunan Atina Uluslararası Havalimanı’nın iç mekânında bulunan yön bulmaya yönelik piktogram kullanımında aydınlatmalı lacivert zemin üzerine beyaz karakterler kullanılarak bir tasarım anlayışı benimsenmiştir. Özellikle piktogramların vurgulandığı zemin kare formunda beyaz renkte tanımlanmış sembol lacivert olarak gösterilmiştir (Şekil 6).

Şekil 6. Atina uluslararası havalimanı, Yunanistan (“Yunanistan, Atina Havalimanı”, 2019; “Havaalanı terminal binası”, 2020)

Polonya’nın başkenti Varşova’daki Varşova Uluslararası Havalimanı’ndaki bilgilendirmeye yönelik piktogram kullanımında lacivert zemin üzerine beyaz karakterler tercih edilmekle birlikte İngilizce fontlar yatık yazılmıştır. Enformasyona yönelik “I” sembolünün fontu diğer uluslararası havaalanlarındaki ile aynı font olarak kullanılmıştır. Tuvalet piktogramında kullanılan kadın erkek sembollerinin arasında ayırıcı çizgi kullanılmakla birlikte, bu sembollerin yanında engelli kullanımı için de aynı oranda sembol ifade edilmiştir (Şekil 7).

Şekil 7. Varşova uluslararası havalimanı, Polonya (“Warsaw Airport signage”, 2008)

Son gruptaki ülkelerden Malezya’daki Kula Lumpur Uluslararası Havaalanı’ndaki yön gösteren piktogramlarda lacivert zemin üzerine sarı ve beyaz karakterler bir arada kullanılmıştır. Yönlendirmedeki okların oranı oldukça dikkat çekmektedir. Özellikle tuvalet, bebek alt değiştirme, engelli erişimi ve telefon fonksiyonlarına ilişkin piktogramlara arasında herhangi bir ayırıcı bulunmadan hepsi bir arada değerlendirilmişlerdir (Şekil 8).

Şekil 8. Kuala Lumpur uluslararası havalimanı, Malezya (“Airport signage arrival”, t.y.; “Kuala Lumpur International”,t.y.)

Gürcistan’nın başkenti Tiflis’deki Uluslararası Havalimanı’nda yön bulma ve bilgilendirmeye ilişkin piktogram kullanımları siyah zemin üzerine beyaz renk yerel dilde, Uluslararası iletişimde kullanılan İngilizce içim ise sarı renk kullanılmıştır (Şekil 9). Ayrıca yönlendirme okları beyaz olmakla birlikte piktogramlar mavi renk üzerine beyaz renk kullanılarak ifade edilmiştir. Buradaki tuvalet, engelli kullanıcılar için erişim, bebek alt değiştirme, yemek yeme fonksiyonları ayrı ayrı ifade edilmiş olup, erkek ve kadın tuvaletleri sembollerinin arasında çizgi ile ayırım yapılmıştır.

Şekil 9. Tbilis uluslararası havalimanı, Gürcistan (“Tbilisi International Airport”, t.y.; “Tbilisi Airport”, t.y.)

Son olarak Tayland’ın başkenti Bangkok’ta yer alan Bangkok Uluslararası Havalimanı iç mekanlarında kullanılan yönlendirici ve bilgilendirme amaçlı piktogram gösterimleri fonksiyon ayrımına göre beyaz üzerine uçuş kapıları için sarı, diğer fonksiyonlar için beyaz renk olarak belirlenmiştir. Burada özellikle Müslümanlar için ibadet odası gösterimi dikkat çekmektedir (Şekil 10).

Şekil 10. Bangkok uluslararası havalimanı, Tayland “How to get”, 2023; “Airport sign at”, t.y.)

5. SONUÇ

Sözsüz iletişimde mekân-insan ilişkilerinde önemi defalarca belirtilen piktogram kullanımı iletilmek istenilen mesajın doğru bir biçimde aktarılmasını amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda mesajın doğru algılanabilmesi adına doğru malzeme, renk, boyut ve biçimlerin seçiminin önemi ön plana çıkmaktadır. Örneğin mekânsal hacmin büyüklüğü ile doğru oranda kullanılmayan bir piktogram uygulamasında insan yoğunluğu da göz önünde bulundurulduğunda algılanamama olasılığı ortaya çıkabilmektedir. Buna bağlı olarak da algılanması amaçlanan mesaj aktarılamayacağı için karışıklığın yaşanması olasıdır.

Kullanıcılar arasındaki sosyo-kültürel farklılıklar ön plana çıktığında herkesin kolaylıkla anlayabileceği aynı zamanda da uluslararası nitelikte bir iletişim bütünlüğü sağlayabilmek adına ortak

normlara cevap verebilecek nitelikte yaklaşımlar kullanılması önemlidir.

İnsanların gündelik yaşantıları gözlemlendiğinde piktogramların kullanımının ne kadar yaygın olduğu ve insanların piktogramlara ne kadar kolay uyum sağladığı açıkça görülmektedir. Bunun başlıca sebepleri arasında piktogramların sözcüklere oranla daha çok izleyiciye ulaşabilmesi, piktogramları anlamlandırmanın kelimeleri okumaktan daha az zaman alması ve son olarak piktogramları anlamak için özel bir dil gerekmemesi olarak sıralanabilir.

Piktogramlar uluslararası standartlara sahip olduklarından dolayı dünyanın her yerindeki farklı sosyo-kültürel birikime sahip insanlar tarafından bulundukları ülkenin ya da herhangi başka bir dil bilmelerine gerek olmadan rahatça algılanabilen görsellerdir. Ayrıca piktogramlar evrensel ve kalıcı bilgi içermeye özelliklerine sahip unsurlar olduğu için görselliğin hafızadaki kalıcılığı açısından da sağlıklı iletişim kurulmasını sağlamaktadır.

Çalışmanın hipotezi çerçevesinde belirlenen ve Birleşmiş Milletlerin İnsani Gelişme Endeksi (Human Development Index) 2022 raporundaki ülkelerden araştırma için seçilen ülkelerin başkentlerinde havaalanlarındaki piktogram kullanımları irdelendiğinde, hızla gelişen toplumlararası iletişim, bilgi yoğunluğu ve hızlı ulaşım koşulları işaret, piktogram ve sembol kullanımlarında genel olarak ortak bir dil bütünlüğü sağlandığı gözlemlenmiştir. Özellikle bilgi edinme amaçlı enformasyon “I”, uçakların geliş ve gidiş terminallerinin ifade edilmesinde, araç park alanları için “P” gösterimi, toplu taşıma gibi bazı ön plana çıkan fonksiyonlar için kullanılan piktogramlar ortak olarak kullanılmıştır. Islak hacimler ve tuvaletler için tercih edilen kadın erkek tuvalet gösterimlerinde ise figür kullanımları her ne kadar genel anlamda ortak olsa da ufak farklılıklar göze çarpmaktadır.

Uluslararası bağlamda kullanılan piktogramlarda iletilmek istenilen mesajların çözümlenebilmesi ortak bir tasarım dili üslubuna ve sadeliğine bağlıdır. Piktogramların doğru şekilde anlamlandırılması doğrudan iletilmek istenilen bildiriye dayanmaktadır.

Sonuç olarak farklı sosyal yapılardan gelen ve farklı bilgi birikimine sahip insanların doğru biçimde iletişim kurmalarına, yönlendirilmelerine ve bilgi edinmelerine olanak veren piktogramlar özellikle kamusal alanlarda uluslararası normlara ve standartlara sahip olacak şekilde kullanılmalıdır. Bu sayede insan olgusunun olduğu her ortamda bir şekilde iletişim gerçekleşeceği için, piktogramların iletişim açısından her alanda, her zaman büyük kolaylık sağladığı göz önünde bulundurulmalıdır.

KAYNAKÇA

Airport signage arrival area - Kuala Lumpur (t.y.). Erişim adresi:

<https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/airport-signage-arrival-area-kuala-lumpur-1042710433>

- Airport sign at gate with passenger (t.y.). Erişim adresi: <https://www.dreamstime.com/airport-sign-gate-passenger-airport-sign-gate-passenger-location-bangkok-airport-thailand-image126866988>
- Baylon, C. ve Fabre, C. P. (1983). *Initiation a ala linguistique*. Paris: Nathan Universite.
- Dervişcemaloğlu, B. (2000). *Anlatibilime giriş*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Eco, U. (1991). *Alımlama göstergebilimi*. İstanbul: Düzlem Yayınları.
- Ellis, D. G. ve Maoz, I. (2003). A communication and cultural codes approach to ethnonational conflict. *The International Journal of Conflict Management*, 1 (14), 255-272. DOI:10.1108/eb022901
- Evans, P. (1997). The eclipse of the state? Reflections on Stateness in an Era of Globalization. *World Politics*, 50(1), 62-87. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0043887100014726>
- Featherstone, M. (1993). *Global culture: An introduction*. London: Sage.
- Guiraud, P. (1994). *Göstergebilim*. Ankara: İmge Yayınları.
- Habermas, J. (2008). *Küreselleşme ve milli devletlerin akıbeti İstanbul: Bakış Yayınları*. Bakış Yayınları.
- Havaalanı terminal binası iç. Koridor ve mavi bilgi işaretleri. Atina Yunanistan - Stok görsel (2020, 18 Mart). Erişim adresi: <https://www.istockphoto.com/tr/foto%C4%9Fraf/havaalan%C4%B1-terminal-binas%C4%B1-i%C3%A7-koridor-ve-mavi-bilgi-i%C5%9Faretleri-atina-yunanistan-gm1213264807-352533154>
- Hesselgren, S. (1973). *Emotional loading of environmental perceptions*. New York: Pergamon Pres.
- How to get from Bangkok Airport to your hotel (2023, 8 Temmuz). Erişim adresi: <https://globedrifters.com/getting-from-bangkok-airport-to-your-hotel/>
- Jakobson, R. (1963). *Essais de linguistique générale*. Paris: Les Editions de Minuit.
- Kant, I. (1993). *Arı usun eleştirisi*. İstanbul: İdea Yayınları.
- Keflavík Airport, Reykjavik. (2002). Erişim adresi (23 Haziran 2023) : <https://fontsinuse.com/uses/1778/keflavik-airport-reykjavik>
- Kowalski, T. J. (2000). Cultural change paradigms and administrator communication. *Contemporary Education*, 71 (2), 4-12. Erişim adresi: https://ecommons.udayton.edu/eda_fac_pub/17
- Kuala Lumpur International Airport (KLIA) (t.y.). Erişim adresi: <https://mula2u.com/airport-waiting-area/>
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın üretimi*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Messarís, P. (1994). *Visual literacy: Image, mind and reality*. Oxford: Westview Pres.
- Mumby, D. K., ve Stohl, C. (1996). Dicipining organizational communication studies. *Management Communication Quarterly*, 10 (1), 50-72. <https://doi.org/10.1177/0893318996010001>
- Oslo Gardermoen havaalanında biniş kapıları işaretleri - Stok görsel (2020, 3 Ocak). Erişim adresi: <https://www.istockphoto.com/tr/foto%C4%9Fraf/oslo-gardermoen-havaalan%C4%B1nda-bini%C5%9F-kap%C4%B1lar%C4%B1-i%C5%9Faretleri-gm1197078180-341651711>

Parsa, A. F. (2004). *İmgenin gücü ve görsel kültürün yükselişi*. M. Işık (Ed.), Medyada yeni yaklaşımlar (s. 215-236) içinde. Konya: Eğitim Kitabevi.

Prague, Czech - Oct 28, 2018. Interior of Vaclav Havel Airport Prague (PRG). (2018, 28 Ekim). Erişim adresi: <https://www.alamy.com/prague-czech-oct-28-2018-interior-of-vaclav-havel-airport-prague-prg-the-airport-serves-czech-capital-and-is-a-key-hub-for-flights-in-and-out-image337259007.html>

Reykjavik, Iceland - January 30, 2022. Passengers wait for their flight inside Keflavik Airport in Iceland. (2022, 30 Haziran). Erişim adresi: <https://www.alamy.com/reykjavik-iceland-january-30-2022-passengers-wait-for-their-flight-inside-keflavik-airport-in-iceland-image459098739.html>

Sleeping in Airports: Iceland's Keflavik International Airport (KEF) (t.y.) Erişim adresi (23 Haziran 2023) <https://steemit.com/airports/@blorg/sleepinginairportsicelandskeflavikinternationalairportkef-pk09dkoiyx>

Smith, A. D. (2007). *Milli kimlik*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Tbilisi Airport (t.y.). Erişim adresi: <https://www.dreamstime.com/editorial-image-tbilisi-airport-information-sign-international-image45836060>

Tbilisi International Airport (t.y.). Erişim adresi: <https://skytraxratings.com/airports/tbilisi-international-airport-rating>

Telman, N., ve Ünsal , P. (2005). *İnsan ilişkilerinde iletişim*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.

Terminal 1, Václav Havel Airport, Prague, Czech Republic (2018, 22 Mart). *Flickr*. Erişim adresi: <https://www.flickr.com/photos/dgmckelvey/41009390124>

TUBA. (2014). *Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü-Sosyal bilimler*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.

UNDP (2022). UNDP-Türkiye İnsani gelişme raporu, Erişim adresi: <https://www.undp.org/tr/turkiye/publications/2022>

Vardar, B. (2001). *Dilbilimin temel kavram ve ilkeleri*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.

Warsaw Airport Signage (2008, 14 Haziran). *Flickr*. Erişim Adresi: <https://www.flickr.com/photos/atanski/2576255287>

Yunanistan, Atina Havalimanı - Stok görsel (2019, 29 Mayıs). Erişim adresi: <https://www.istockphoto.com/tr/foto%C4%9Fraf/yunanistan-atina-havaliman%C4%B1-gm1152250948-312546916>

Zıllıoğlu, M. (1992). *İletişime giriş*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Zurich, Switzerland, Interior of the Airport. Hall of departures. Navigation elements (2019, 26 Mart) Erişim adresi: <https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/zurich-switzerland-on-march-26-2016-405179479>

Zurich Airport arrival private transfer (t.y.). Erişim adresi: <https://www.viator.com/tours/Zurich/Zurich-Airport-Arrival-Private-Transfer/d577-3885ZRHAPHTL>

SUMMARY

Socialization is the cultural transfer of values that are formed cumulatively through the interaction between individuals in a society to future generations. According to this explanation, when it is assumed that social values are used as a tool in cultural transmission, it can be said that culture and society are immanent to each other. Cultural values should be used for social communication. Differentiation occurs in the social structure that differentiates over time. As the level of this metamorphosis increases, social identity also changes. According to this, cultural transfer must become continuous in order to protect core values and prevent the effect of metamorphosis on social identity.

As a result of the social mobility that started with the Industrial Revolution, the social structure has changed. This change, which took place due to migration from the village to the city, also caused problems in the transfer of cultural values. The integration of local reference values and common cultural codes is necessary for the implementation of the capitalist and imperialist understanding. In this case, social communication tools with 'universal characteristics' have been tried to be produced so that individuals with different social characteristics can continue a life together. According to this, it can be said that a homogeneous sociality no longer exists, even if the basic social values can be locally preserved in the local community.

According to imperialist thought, uniform non-verbal communication tools are recommended for the integration of multiple cultures instead of verbal communication using common cultural values. In this context, pictograms, which are one of the nonverbal communication tools in the public sphere, were chosen as the research object in the study.

Symbols associated with images are called 'pictograms'. Pictograms directly represent the object they are subject to (Phone, arrow, walking human figure, envelope, etc.). Concept-related symbols are called ideograms. Unlike pictograms, ideograms express the object they are subject to in simpler concepts. Pictograms were used during the period until the writing was found. For this reason, it can be said that the first written documents were pictograms consisting of image-linked symbols.

Although the predecessors of the pictograms do not belong to any language, they have certain cultural characteristics. The first standard pictograms were used in America in 1974; In the same year, it was standardized across the country by the United States Department of Transportation (DOT) so that passengers can find their way without the need for any language. This application, which is understood to have been developed for cultural adaptation, has spread throughout the world over time. The widespread use of pictograms at the international level took place after 1980. It is known that

various studies have been carried out by many researchers to develop a universal symbol language. Symbols that point to similar purposes, although they are of a certain standard, should often differ according to the culture in which they are used. Studies on the comparison of pictograms, which also form the basis of computer icons, according to countries confirm this idea. At this point, it can be said that the visual indicators used for the same main purpose have changed due to local cultural differences.

The most important common feature of these graphic languages; have aimed to remove the barriers between cultures and languages. However, the ideas that are thought to make communication between cultures difficult have also caused the erosion of cultures. In this context, based on the assumption that universality is not possible in nonverbal communication, the aim of the research is to examine cultural adaptation practices through pictogram examples.

The hypothesis of the research was determined as ‘the pictograms developed for cultural adaptation continue to express the local social identity semiotically since they do not contain the same cultural codes and messages for everyone’. Although pictograms are expected to give the same message for ‘everyone’, which is based on the assumption that they are differentiated by the user due to ethnicity and cultural background, questions the differences of universal pictograms used in public spaces. At the same time, attention was paid to examine the dimensions of differentiation through concrete examples in the research, in which the level of reception of the message they want to give by the universal visual indicators according to the ethnic origin and cultural background of the users was examined.

In the explanatory research, since nonverbal communication is a very broad concept, the scope is limited to pictograms and cultural features in public space in terms of ease of study. In this limitation, certain criteria have been determined for the classification of the samples to be included in the sample, specific to the visual indicators in the public space. The determined criteria were evaluated primarily for transfer venues such as airport, train station and port, which are considered universal and expected to be as far away from cultural elements as possible. However, the cultural characteristics and development levels of the countries where the transfer venues are located have been effective in determining the pictograms. The visual indicators adopted by the users have been researched within the concept of territoriality. Thus, the approaches of pictograms to reflecting cultural codes within different societies were examined.

The scope of the research is limited to the cultural characteristics of the countries according to the pictograms in the public space and their level of development. The visual indicators discussed in the

study are not a new topic for academic research. Pictorial signs used to convey a message since cave paintings have been discussed in various aspects in different disciplines. However, in the study, the 'designed' pictograms currently used were examined, since the level of universality of visual indicators beyond the originality value was questioned. In the study, where the terminals used for public transportation constitute the research universe, the reflections of cultural pluralism in architectural space were examined. In this context, the level of reflecting the universal formalist characteristics of the country where the terminal is located for cultural adaptation has been questioned.

Since the pictograms used in the terminals of all the countries of the world cannot be examined as a research area, the countries included in the sample were selected for ease of research by paying attention to their level of development. In the order determined according to the level of development, attention was paid to the fact that the units in the research universe are terminals located in the capitals of the countries. In order to create a homogeneous sample set for the research, purposive sampling was preferred among the non-probability sampling techniques. Purposeful sampling was preferred because it allows in-depth research by selecting information-rich situations depending on the purpose of the study.

In the research carried out, the classification of countries according to their level of development was used to examine public spaces in terms of the ability of the sample to represent the universe. In order to determine the development levels of countries, the ranking in the United Nations' Human Development Index 2022 report was preferred (UNDP, 2022). The human development index, which is a measurement prepared for the countries in the world in line with the length of life, literacy rate, education and life level, also expresses the success of the countries in cultural adaptation. In this respect, it can be said that the units in the sample represent the universe. The sample was created with the visuals obtained through observation and documentation from the pictograms in the designated public spaces. Care was taken to select the images in accordance with the purpose. The findings were evaluated by visual content analysis method. In the study, pictograms in Turkey were also examined.

In order to review the current status of research conducted in public spaces, the general survey model, one of the quantitative research methods, was preferred as a research method. The general screening model, which was preferred for determining the trends in the research population of the explanatory study, was preferred in order to reach a generalizable judgment in the systematic review.

A two-stage methodology was used in the research. Accordingly, in the first stage, the keyword 'pictogram' was searched in the magazine park academic, Google academic and Turkey databases of

the Higher Education Institution (YÖK). As a result of the research, the studies determined until March 2023 formed the conceptual infrastructure of the research. In the second stage, the images of the transfer venues in the capitals of the countries in the United Nations' Human Development Index 2022 report were accessed through digital databases and the current pictogram applications were documented. Visual data were evaluated by visual content analysis method. As a result, the connection between the visuals and the development levels of the countries was questioned. The differentiation levels of the pictograms according to the countries were investigated for the purpose of cultural adaptation.

Among the findings of the research, there are pictograms in the interior of Bern International Airport in Switzerland, which is in the first place. Except for the local language, English is used here as in other airports. Pictograms are used for eating and drinking, information, toilets, door directions and other function uses. The male and female symbols used in the toilet pictogram are shown side by side. In the use of the indoor orientation pictogram at Oslo International Airport, Norway, the directions are expressed by the use of black arrows in a yellow circle. Local language and narratives are written using white fonts, while English language narratives are made using yellow fonts. Although a dividing line is used between the male and female symbols used in the toilet pictogram, the symbols for disabled use and baby changing place are also used side by side with this pictogram. Lighting is used in the interior orientation pictogram at Iceland's Reykjavik International Airport. There is no separator between the male and female symbols used in the toilet pictogram, besides this pictogram, it is seen that the symbols of disabled use and baby changing place are used side by side. Various pictograms were used in the interior of Prague International Airport in Prague, the capital of Czechoslovakia, which is in the second group in the ranking, for eating and drinking, information, toilets, door directions, worship and other function uses. Although a dividing line is used between the male and female symbols used in the toilet pictogram, a smaller proportion of symbols are expressed above this line for the use of disabled people.

In the use of the pictogram for direction finding in the interior of Athens International Airport in Athens, the capital of Greece, the dark blue symbols defined on a white background in square form in the illuminated pictograms are different from other countries. Similarly, in the use of pictograms for information at Warsaw International Airport in Warsaw, the capital of Poland, white characters are preferred on a dark blue background, but English fonts are written italicized. The font of the information-only "I" symbol is used as the same font as in other international airports. Although a dividing line is used between the male and female symbols used in the toilet pictogram, the same

proportion of symbols is expressed for the use of the disabled besides these symbols. Among the last group of countries, yellow and white characters on a dark blue background are used together in the pictograms showing the direction at Kula Lumpur International Airport in Malaysia. It is noteworthy that the proportion of arrows in the orientation is quite high. In particular, the pictograms related to toilet, baby changing, disabled access and telephone functions were evaluated together without any distinction between them. At the International Airport in Tbilisi, the capital of Georgia, pictograms for direction finding and information are used in the local language on a black background, and yellow for English. In addition, although the direction arrows are white, the pictograms are expressed using white on a blue background. Here, the toilet, access for disabled users, baby changing, eating functions are expressed separately, and a line is drawn between the symbols of men's and women's toilets. Finally, in the guiding and informative pictogram displays used in the interiors of the Bangkok International Airport, located in the capital of Thailand, Bangkok, according to the function separation, yellow for the flight gates on white and white for other functions is preferred. Here, especially for Muslims, the display of the prayer room draws attention.

The determined criteria were evaluated specifically for transfer places such as airport, train station and port, which are considered universal and expected to be far from cultural elements. The use of pictograms in the capitals of the countries in the first, middle and last places selected for research from the countries in the United Nations' Human Development Index (Human Development Index) 2022 report has been tried to be exemplified. Switzerland, Norway, Iceland, which is in the first place, Czechoslovakia, Greece, Poland, which is in the middle, and Malaysia, Georgia and Thailand, which are in the last place, were taken into consideration, and in addition to these countries, Turkey was also included in the analysis.

When the use of pictograms in airports in the capitals of the countries selected for research from the countries in the United Nations' Human Development Index 2022 report, which was determined within the framework of the hypothesis of the study, is examined, the rapidly developing inter-communal communication, information density and fast transportation conditions are generally a common language in the use of signs, pictograms and symbols. integrity was observed. The pictograms used for some prominent functions such as information "I", especially for information purposes, for expressing the arrival and departure terminals of aircraft, "P" for parking areas, and for some prominent functions such as public transportation are used in common. In the representations of male and female toilets, which are preferred for wet areas and toilets, although the use of figures is generally common, slight differences stand out. The resolution of the messages to be conveyed in

the pictograms used in the international context depends on a common design language style and simplicity. The correct interpretation of the pictograms is based on the message to be conveyed directly. As a result, pictograms that allow people from different social structures and with different knowledge to communicate, direct and obtain information should be used in a way that has international norms and standards, especially in public spaces. It should not be forgotten that pictograms always provide great convenience in every field in terms of communication, as communication will take place in every environment where there is a human phenomenon. As a result of the research, it has been understood that the pictograms used in nonverbal communication are not culturally homogeneous tools.
